

UOT: 7.03

<https://doi.org/10.59849/2409-4838.2024.2.54>

AZƏRBAYCAN KARİKATURA SƏNƏTİNİN İNKİŞAFINDA AZƏRBAYCAN KARİKATURAÇI RƏSSAMLAR BİRLİYİNİN ROLU

Kəmalə Kamandar qızı Mustafayeva

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası, Bakı, Azərbaycan

*kamalamustafazadeh@gmail.com

Məqalədə Azərbaycan karikatura sənətinin inkişafı, beynəlxalq aləmdə tanınması və təbliği istiqamətində Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin atdığı addımlar, eləcə də bu ictimai birliyin təşkil etdiyi beynəlxalq karikatura müsabiqələrindən, sərgilərdən və festivallardan bəhs olunur. Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin təşkil etdiyi beynəlxalq karikatura müsabiqələrində iştirak edən rəssamların qazandıqları uğurlar, habelə müxtəlif ölkələrdə təşkil olunmuş beynəlxalq karikatura müsabiqələrində və festivallarında rəssamlarımızın nailiyyətləri, mükafatları ardıcılıqla göstərilmiş, karikaturaçı-rəssamlarımızın rəsmlərində müasir karikaturanın inkişaf perspektivləri, onun milli ənənələrə bağlılığı öz əksini tapmış, şərti və lokanik ifadə vasitələrinin zənginliyi, metafora, qrotesk, satira və yumora müasir tələblər baxımından yanaşma göstərilmişdir. Məqalədə, Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə nəşr olunan elmi metodiki vasitələr, albom və jurnallar, bu nəşrlərdə çap olunan rəssamların çoxşaxəli yaradıcılığı, müxtəlif dövrlərdə işləyib hazırladıqları karikaturaları, müxtəlif mövzulu satirik rəsmləri müqayisəli təhlil olunur.

Açar sözlər: karikatura, təşkilat, rəssam, sərgi, jurnal, cərəyan, satira, yumor, qrafika.

GİRİŞ

Bir əsrdən çox tarixi olan Azərbaycan karikaturasının inkişafında milliliklə bərabər mütərəqqi dünya karikaturasının təsirini aydın görmək olar. Müasir dövrdə dünya karikatura ailəsinə inteqrasiya istiqamətini tutmuş Azərbaycan karikaturası yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu illər karikaturaçılarımızın müasir, eyni zamanda milli-mənəvi köklərə bağlı və yenilik axtarışında olan yeni ruhlu əsərləri ilə yadda qalmışdır. Karikaturaçı rəssamlarımız müstəqillik dövrünün ilk illərindən müxtəlif mövzuları əhatə edən, özündə sarkazm, tənə və ironiya daşıyan, kəsərli satirası ilə seçilən əsərləri ilə beynəlxalq müsabiqələrdə, sərgilərdə, mötəbər tədbirlərdə uğurla iştirak etmişlər.

Azərbaycan təsviri sənətinin əsas tərkib hissəsi olan karikaturanın ənənələrini yaşatmaq, cəmiyyətdə və dünyada bu nadir sənət növünü tanıtmək və təbliğ etmək, beynəlxalq karikatura müsabiqələrində, festival, sərgi və biennalelərdə rəssamlarımızın fəal və davamlı iştirakını təmin etmək birbaşa Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar İctimai Birliyinin fəaliyyəti ilə bağlıdır desək, yanılmırıq. Bugün də müasir Azərbaycan karikaturasının sürətli inkişafı məhz bu təşkilatın ölkəmizi beynəlxalq aləmdə tanıtmək, milli karikatura sənətini yaşatmaq məqsədi ilə apardığı səmərəli fəaliyyətinin müsbət nəticəsidir. Azərbaycan karikatura sənətinin inkişafını, fəaliyyətinin əsas istiqaməti elan etmiş Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin dəstəyi ilə rəssamlarımız ABŞ, Kuba, Çin, Suriya, İsrail, Avropa ölkələrində, qonşu Türkiyə, İran və Rusiyada keçirilən beynəlxalq karikatura müsabiqələrində və sərgilərində xüsusi diplomlara və mükafatlara layiq görülmüş, bu mötəbər tədbirlərdə ölkəmizi layiqincə təmsil etmişlər.

Bu haqda AKRB-nin sədri Bayram Hacızadə “Müasir Azərbaycan Karikaturası” kitabında yazır: “Məqsədimiz Azərbaycan təsviri sənətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan, milli karikatura məktəbini yaşatmaq, Azərbaycan karikatura sənətini beynəlxalq aləmdə, tanıtmək və təbliğ etməkdir. Düşmənlərimizin maddi-mənəvi sərvətlərimizi öz adlarına yazdıqları bir vaxtda, yüz ildən artıq tarixi olan karikatura sənətimizə yiyə durmaq, onu qorumaq, inkişaf etdirmək və dünyada tanıtmək xalqımız qarşısında borcumuzdur” [13, s. 23, 2, s. 3].

2006-cı ildə rəsmi dövlət qeydiyyatından keçmiş “Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar İctimai Birliyi”nin ilk günlərdə 30 nəfər üzvü olduğu halda, hal-hazırda bu təşkilat öz ətrafında 100-dən artıq rəssamı birləşdirir. Fəaliyyətə başladığı gündən AKRB tərəfindən karikatura sənətinin ölkəmizdə və beynəlxalq aləmdə tanınması və təbliği istiqamətində mühim tədbirlər həyata keçirilmiş, dəyirmi masalar, tanınmış karikatura ustaları ilə görüşlər, sərgilər və beynəlxalq müsabiqələr təşkil olunmuşdur. Bu nadir və mübariz sənətin öyrənilməsinə, tədrisi və təbliğinə həsr olunmuş elmi-bədii nəşrlər, kitablar, albomlar və kataloqların hazırlanmış,

çap edilməsi milli təsviri sənətimizin beynəlxalq nüfuzunun möhkəmləndirilməsinə xidmət edən addımlardandır. Bu haqda tanınmış sənətsünas alim Ziyadxan Əliyev “Azərbaycan incəsənəti” kitabında yazır: “Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyində birləşən yaradıcıların zəngin ənənələri olan Azərbaycan karikatura sənətini yaşatmaq, onu beynəlxalq aləmdə təbliğ etmək niyyətini təqdir edən Azərbaycan Rəssamlar İttifaqı öz nəzdində də “Karikatura” bölməsinin yaradılmasını qərarlaşdırmaqla birliyin əhatəli fəaliyyətinə mənəvi dəstək vermiş oldu. Elə həmin il birlikdə fəaliyyət göstərən rəssamların çox güclü bədii potensialı yeni qurumun Beynəlxalq Karikaturaçıları Təşkilatları Federasiyasına tam hüquqlu üzv qəbul olunmasını şərtləndirmişdir. Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi Bayram Hacızadənin sədri olduğu bu qurumun fəaliyyəti Azərbaycan karikatura sənətinin yeni dirçəliş dövrünü yaşadığını təsdiqləyir” [6, s. 22]. Həqiqətən də, Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyi qısa zaman ərzində müxtəlif ölkələrin karikatura təşkilatları ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsiplərinə söykənən beynəlxalq əlaqələr yaratmış, FECO (Beynəlxalq Karikatura Təşkilatları Federasiyası) təşkilatına tam hüquqlu üzv qəbul edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, post-sovet ölkələri sırasında ancaq AKRB bu mötəbər təşkilata tam hüquqlu üzv seçilmiş və bugün də təşkilatın ən fəal və nüfuzlu qruplarından biri kimi fəaliyyət göstərməkdədir. Bu illər ərzində Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin təşkilatçılığı ilə dünyanın bir çox ölkələrində “Azərbaycan karikaturası” başlığı altında karikaturaçı-rəssamlarımızın əsərlərindən ibarət beynəlxalq sərgilər təşkil olunmuşdur. Təbii ki, bütün bunlar təşkilatın sədri B.Hacızadənin məhsuldar və gərgin əməyinin nəticəsidir [12, s. 54; 20, s. 2; 7, s. 4].

Həmin günlərdə Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin orqanı olan “Biz və karikatura” jurnalı da təsis edilir. Jurnalın birinci nömrəsində AKRB-nin sədri B.Hacızadə “Baş redaktordan” başlıqlı məqaləsində yazır: “Bir əsrlik tarixi olan Azərbaycan karikatura məktəbini yaşatmaq və inkişaf etdirmək məqsədi ilə “Biz və karikatura” adlı jurnalı oxucularımızın ixtiyarına veririk. Məqsədimiz bir əsrdən çox tarixi olan, Ə.Əzimzadə ənənələrindən qaynaqlanan milli karikatura sənətini cəmiyyətdə təbliğ etmək və inkişafını sürətləndirməkdir. Eyni zamanda gənc rəssamlar arasında bu sahəyə marağı artırmaq, Azərbaycan karikatura tarixi haqqında sənətsevərlərə məlumat vermək, müasir dünya karikaturasında yerimiz və çəkimiz haqqında oxucularımızı bilgiləndirməkdir” [2, s. 3].

Karikatura sənətinin tanınması, təbliği, tədrisi və janr olaraq inkişafını həyat amalına çevirmiş B.Hacızadə, həqiqətən də “Biz və karikatura” jurnalının ilk nömrəsindən başlayaraq cəmiyyətin saflığı və sağlamlığı, inkişaf edən və çiçəklənən ölkəmizin tərəqqisinə mane olan bütün xarici və daxili qüvvələrlə mübarizə cəbhəsində durmuşdur. Rəssamın “Biz və karikatura” jurnalında dərc olunmuş “İlhamla irəli!”, “Alınmaz qala”, “Korlar şəhərində”, “Arzularımız”, “Azərbaycan diplomatiyası”, “Müstəqil Azərbaycan”, “Şüarlarda inqilab”, “Könlüm açılır bir belə dövrəni görcək”, “Yeniləşən Azərbaycana – yeni məktəblər”, “Haqq-ədalət zəfər çalacaq!”, “Torpaqlarımızı azad edək!” və s. bu kimi əsərlərinin qayəsini ölkəmizin müstəqilliyi və inkişafına mane olan ünsürlərlə barışmaz mübarizə, millilik, xalqilik və dövlətçilik prinsiplərinə sədaqət təşkil edir. Bu əsərlərin hər birinin təhlili rəssamın yaradıcılığının kökündə vətəninə və xalqına sevgi, millətə və dövlətə sədaqət durduğunu, onun ilk növbədə ölkəsinin maraqlarının keşiyində dayanan mübariz əsgər və vətəndaş olduğunu göstərir.

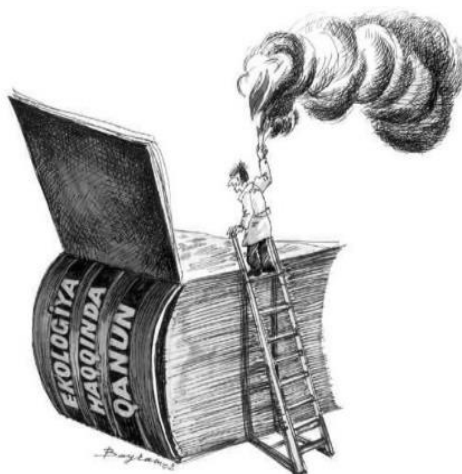

Şəkil 1. Bayram Hacızadə “İlhamla İrəli!” (“Biz və karikatura” jurnalı, 2005).

Biz və karikatura” jurnalının ilk nömrəsinin üz qabığında dərc olunmuş “İlhamla irəli!” adlı plakat xarakterli karikatura ölkəmizdə keçirilən prezident seçkilərinə həsr olunmuşdur. B.Hacızadənin bu əlamətdar hadisə münasibəti ilə işləyib hazırladığı əsərində cəmiyyəti yabançı ünsürlərdən-xalqının taleyinə laqeyd qalan məsuliyyətsiz və süründürməçi təşkilat rəhbərlərindən, rüşvətخورlardan, fırıldaqçı mollalardan və dələduz məmurlardan və möhtəkirlərdən təmizləyən sağlam düşüncəli insanlar təsvir olunmuşdur.

Əsərin mərkəzində əllərində Azərbaycanın üçrəngli dövlət bayrağını və “İlhamla irəli” sözləri yazılmış şüarları tutmuş gəncləri görmək olar. Ölkə başçısının ətrafında birləşmiş bu gəncləri ekskavator arxasında təsvir edən rəssam, onları sağlam cəmiyyət və güclü dövlət qurucuları kimi təqdim etmişdir. Yeni Azərbaycan qurucularının və onların silahdaşlarının mübariz, cəsarətli və əzmkar vətəndaş kimi təsvir olunduğu bu əsər bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlamışdır. Bu gün də cəmiyyətdə mövcud olan əyintilərə, nöqsanlara qarşı “İlhamla irəli” şüarı altında bütün karikaturaçı rəssamlarımız mübarizə aparırlar [2, s. 1; 11, s. 226; 4] (şəkil 1). Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları 2006-cı il, yanvar ayının 23-də “Molla Nəsrəddin” jurnalının 100 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində keçirilməsi haqqında sərəncam imzalanmışdır [2, s. 2]. Bu münasibətlə Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyi tərəfindən 2006-cı ilin aprel ayının 7-də S.Bəhlulzadə adına mərkəzi sərgi salonunda “Molla Nəsrəddin” satirik jurnalının 100 illik yubileyinə, məcmuənin yaradıcısı və baş redaktoru, yazıçı-puplisist Cəlil Məmmədquluzadənin 140 illiyinə həsr olunmuş “Biz və Karikatura” adlı sərgi təşkil olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının dəstəyi, Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin təşkilatçılığı ilə keçirilmiş sərgidə çıxış edən nətiqlər “Molla Nəsrəddin” bədii məktəbinin əhəmiyyətindən, bu janrın cəmiyyətdə vacibliyindən söz açmış, karikaturaçı rəssamlara gələcək yaradıcılıq uğurları arzulamışlar. “Biz və karikatura” sərgisində iştirak edən B.Hacızadə, Y.Əsədov, V.Allahyarova, E.Mirzəyev, E.Avalov, H.Nəsiroğlu, B.Qasimov, S.Soltanlı, Y.Səmədov, B.Yəhyayev, B.Qasimxanlı, N.Salmanova, Q.Vəlicanov, T.Məmmədov, K.Abdin və başqalarının əsərləri mövzu genişliyinə, məzmun dərinliyinə, problemə yanaşma tərzinə, obrazların satirik və yumoristik yozumuna və fakta yaradıcı baxış üsuluna görə tamaşaçıların böyük marağına səbəb olmuşdur (şəkil 2). “Molla Nəsrəddin” – 100” yubiley tədbirləri çərçivəsində Karikaturaçı Rəssamlar Birliyi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin dəstəyi ilə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının binasında “Molla Nəsrəddin” və molla-nəsrəddinçilər”, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının V.Səmədova adına sərgi salonunda “Molla Nəsrəddin” – 100”, Azərbaycan Respublikası Sosial Müdafiə Fondu ilə birlikdə fondun əsas binasında “Müasir Azərbaycan karikaturası” adlı sərgilər təşkil olunmuşdur [19; 3, s. 6; 17].

Şəkil 2. Bayram Qasimxanlı. “Ekologiya haqqında qanun”
 (“Biz və karikatura” sərgisi, 2006).

“Molla Nəsrəddin” və molla-nəsrəddinçilər” sərgisində B.Hacızadənin “Biz, yüz il əvvəl və bu gün” başlığı altında “Milləti-biçarənin dərindən çəkməkdən əriyib çöpə döndüm...”, “Niyə bu xalq başına özgə papağı qoyur”, “Bizim tiplər dünən və bugün”, “Qarabağ mahalında məktəblər”, “Pirlərimiz”, “Geyimlərimiz dünən və bu gün” adlı silsilə karikaturaları nümayiş olunmuşdur. Bu rəsmlərdə müəllifin xalqın milli mentallığına yaxından bələd olması, onun xarakterik cəhətlərini dərinlən bilməsi aydın görünür. Rəssam, bu əsərlərində nadanlıq, savadsızlıq, xalqın bu vəziyyətinə “millət atalarının” laqeydliyini kəskin və ifşaedici satira ilə tənqid edir. Acı gülüslə aşılınmış karikaturalarında dövrün real həqiqətlərini işıqlandıran B.Hacızadə, bu əyintilərin aradan qaldırılmasının vacibliyini ön plana çəkir, son yüz ildə itirdiklərimizi və qazandıqlarımızı müqayisə edir. Əsasən enli, qara kontur xətlər vasitəsi ilə plastik fiqur və formalar yaradan rəssam, bədii estetik səviyyəsi və yüksək professionallığı ilə seçilən karikaturaların müəllifi kimi tanınır (şəkil 3).

Şəkil 3. Bayram Hacızadə “Bizim tiplər dünən və bu gün” (“Kirpi”, 2005).

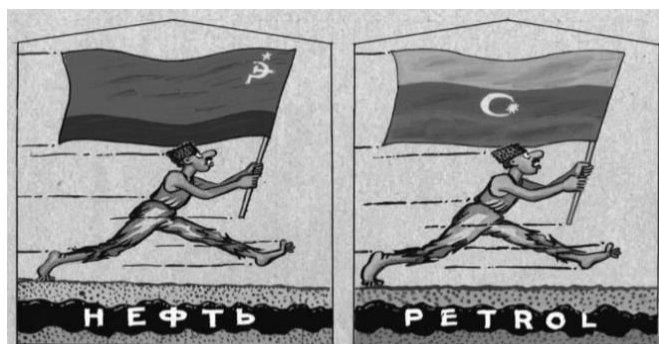
Sərgidə, “Sabirin yeni hədəfləri” silsilə karikaturaları ilə çıxış edən tanınmış karikaturaçı rəssam Vəfa Allahyarova görkəmli şairin məşhur misralarına müasir dövrümüzədən yanaşmış, onları yeni və orijinal interpretasiyada təqdim etmişdir. V.Allahyarovanın bu sərgidə nümayiş olunan rəsmləri sırasında mövzusu folklorumuzdan və klassik ədəbi mənbələrdən qidalanan, lakin rəssam tərəfindən müasir yozumda təqdim olunan karikaturaları da diqqət çəkir. “Qarğa və tülkü”, “Fitnə”, “Məşədi İbad”, “Xoruz”, “Molla Nəsrəddin” və digər karikaturalar mövzunun yeni baxımdan və orijinal nöqtəyi-nəzərdən işlənilməsi, obrazların bədii həlli, kompozisiyanın ifadəli quruluşu və rəssamın qrafik üslub fərdiliyi baxımından xüsusilə maraqlıdır (şəkil 4).

Şəkil 4. Vəfa Allahyarova “Qarğa və tülkü” (“Müasir Azərbaycan karikaturası” kitabı, 2007).

AKRB-nin təşkilatçılığı ilə Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının V.Səmədova adlı sərgi salonunda təşkil olunmuş “Molla Nəsrəddin” – 100” sərgisində iştirak edən rəssamlarımızın yubiley mövzusu ilə bağlı olan karikaturaları öz incə yumoru və maraqlı interpretasiyasına görə seçilir. Bu karikaturalarda köhnəliklə müasirliyin sintezi çox incə çalarlarda təqdim edilmişdir. Y.Əsədovun “Muğam ifaçısı”, “Düşüncələr”, “Ekologiya”, V.Allahyarovanın “Molla xəstəxanada”, “Təzə rəis”, “Maskalar”, E.Mirzəyevin “Əməliyyat”, “Satıcı”, “Sərginin açılışı”, E.Avalovun “Mehmanxanada”, “Anna Karenina”, “Avtobusda”, H.Nəsiroğlunun “Səhrada”, “Mətbuat”, “Polis”, N.Salmanovanın “Tribuna”, “Həbsxanada”, “Hərbi qaydalar”, K.Abdinin “Güzgü qarşısında”, “Oğru”, “Çəkicin dəfni”, T.Məmmədovun “Sürücü”, “Mikrafon önündə”, “Neft-petrol”, B.Qasımovun “Vəzifə düşkünü”, “Çadralı qız”, “Doğum evi”, R.Hüseynlinin “Həyacan zəngi”, “Press” və digər rəssamlarımızın karikaturaları uğurla nümayiş olunmuşdur [16] (şəkil 5).

Şəkil 5. Tofiq Məmmədov “Neft-Petrol”
 (“Molla Nəsrəddin – 100 karikatura sərgisi, 2005).

Bu tədbirdə “Azərbaycan karikatura sənətinin inkişafında göstərdikləri xidmətlərinə görə AKRB-nin üzvləri – Bayram Hacızadə, Yavər Əsədov, Bulud Qasımov, Elman Mirzəyev, Bayram Qasımxanlı və Vəfa Allahyarova karikatura sənətinin təbliği və inkişafı istiqamətində göstərdikləri səmərəli fəaliyyətə görə Azərbaycan Rəssamlar İttifaqı tərəfindən fəxri diplomlara layiq görülmüşlər” [3, s. 2].

2007-ci ilin aprel ayının 7-də Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin təşkilatçılığı və Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin dəstəyi ilə Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasında “Molla Nəsrəddin” – 100”, həmin ilin aprel ayının 20-də “Mozalan” satirik kino-jurnalı ilə birlikdə Muzey Mərkəzində “Bu bizlikdir”, 2008-ci ildə Ə.Əzimzadə ev muzeyində “Əzimzadənin davamçıları”, S.Bəhlulzadə adına sərgi salonunda “Azərbaycan karikaturası dünən və bu gün”, 2009-cu ildə “Əsrin müqaviləsi” neft kontraktının imzalanmasının 15 illiyinə həsr olunmuş “Neft və karikatura”, 2010-cu ildə Ə.Əzimzadənin anadan olmasının 130 illiyinə həsr olunmuş “Rəssam və karikatura”, 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin dəstəyi ilə “Narkotiklərə yox!” və digər karikatura sərgiləri uğurla keçirilmişdir [5; 1, s. 10; 3, s. 10; 9, s. 43; 10]. Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının binasında keçirilmiş “Molla Nəsrəddin” –100” adlı karikatura sərgisində təcrübəli rəssamlarla yanaşı, Akademiyanın müəllimləri və tələbələri də müvəffəqiyyətlə çıxış etmişlər.

Sərgidə siyasi, sosial, mətbuat, ekologiya və məişət mövzularına geniş yer verilməsi də təsadüfi deyildi. Bu tendensiya ilk növbədə son illər bütün dünyada ətraf mühitin çirkləndirilməsi, söz və fikir azadlığı və sosial probleminin aktuallığı ilə bağlı idi. Sərgidə, S.Süleymanovanın “Müğənni”, “Pəhriz”, S.Qasımovun “Sərgidə”, “Palma”, T.Ağayevanın “Tısbəgə və qını”, “Müalicə”, İ.İsmayılovanın “Rəssam”, “Tütək səsi”, E.Kərimovun “Dəvəquşu”, “Femida”, G.Əhmədovanın “Qır qazanı”, “Şeytan”, R.Quliyevin “Metroda”, “Yağış”, A.Hüseynovun “Mətbuatda vəziyyət”, “İşçi tələb olunur”, R.Əliyevin “Ölüm yaxındadır”, “Kömək edin”, M.Aslanovanın “Tıxac”, “Yeni tikililər”, F.İsmayılovanın “Tutuquşu”, “Balıqçı”, L.Salamovanın “Taksi”, “Şimalda”, R.Həsənovanın “Mehriban ailə”, “Dilənçi”, E.Qasımovun “Təmirə bağlanıb”, “Gecikdim”, N.Hüseynovun “Mina axtaran”, “SOS” və digər karikaturalar problemə maraqlı aspektdən yanaşma tərzinə görə seçilir [16] (şəkil 6).

Şəkil 6. Rəhimə Həsənova “Dilənçi”
 (“Müasir Azərbaycan karikaturası” kitabı, 2007).

Sərgi haqqında Azərbaycanın xalq rəssamı, professor Yusif Hüseynov yazır: “Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasında keçirilmiş “Molla Nəsrəddin” – 100” sərgisi hər bir karikaturasevər üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu sərgidə akademiyaımızın tələbələri və müəllimləri də iştirak etmişlər. Sevindirici haldır ki, burada nümayiş olunan karikaturalar sözün əsl mənasında ciddi sənət əsəri kimi yadda qalır. Demək lazımdır ki, bu rəsmlərin hər biri bizim müəllim və tələbələrimizin həvəslə və səylə çalışmalarının nəticəsi kimi də qiymətlidir. Sərgidə B.Hacızadənin “Azərbaycan karikaturası dünən və bu gün” adlı kitabının sərgi iştirakçılarına təqdim olunması da təsadüfi deyildir. Sərginin təşkilatçısı, mənim keçmiş tələbəm Bayram Hacızadənin Azərbaycan karikatura sənətinin tanınması və təbliği istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyəti və nailiyyətləri məni sevindirir. Bayram Hacızadəyə və bu sahəni dirçəltmək arzusunda olan bütün rəssamlara aktual mövzulu, yüksək professionalığı ilə seçilən yeni-yeni sənət əsərləri arzulayıram” [3, s. 11].

Qeyd etməliyik ki, bu sərgilər rəssamlarımızın son illərdə əldə etdikləri nailiyyətlərin əyani şəkildə əks etdirilməsi istiqamətində uğurlu addım idi. Karikaturaçı-rəssamlarımızın nümayiş olunan rəsmlərində müasir karikaturanın inkişaf perspektivləri, onun milli ənənələrə bağlılığı öz əksini tapmış, şərti və lokanik ifadə vasitələrinin zənginliyi, metafora, qrotesk, satira və yumorə müasir tələblər baxımından yanaşma peşəkarlıqla göstərilmişdir. Bütün müsəlman Şərqində ilk və profil etibarilə yeganə satirik jurnal olan “Molla Nəsrəddin” məcmuəsinin il dönümünə, eləcə də tanınmış şəxsiyyətlərin yubileylərinə, tarixi və dövlət əhəmiyyətli hadisələrə həsr olunmuş bu sərgilər, əlbəttə ki, ilk növbədə “Molla Nəsrəddin” məktəbinə, milli karikatura ənənələrinə hörmət, bu ənənələrin bu gün yaşaması, bu sənət növünün müasir dövrdə təbliği istiqamətində atılmış mühim addım kimi qiymətləndirilməlidir. Təşkil olunan hər bir sərgi bu janrın cəmiyyətdə, xüsusilə də, gənclər arasında tanınmasında mühim əhəmiyyət daşıyır və nəticə etibarilə rəssamlarımızın yaradıcılıq imkanlarının, fəaliyyət diapozonunun genişlənməsinə, potensialının tam açılmasına xidmət edir.

Karikaturaçı rəssamlarımızın beynəlxalq aləmdə, eləcə də ölkənin ictimai-siyasi və mədəni həyatında baş verən hadisələri özündə əks etdirən qrafik əsərləri yüksək bədii səviyyəsi və mövzu aktualığı ilə seçilir, orijinal rəssam tapıntısı, müasir yanaşma tərzilə bu gün də diqqət çəkir. Tanınmış karikaturaçı rəssam B.Hacızadənin 2005-ci ildə Çində “Lenq Mu” beynəlxalq karikatura müsabiqəsində qızıl medala, İsraildə keçirilən XI beynəlxalq karikatura müsabiqəsində xüsusi mükafata, 2007-ci ildə Kubada I yerə, 2009-cu ildə ABŞ-da “Devenport” beynəlxalq karikatura müsabiqəsində I yerə, 2015-ci ildə Suriyada qızıl medala, E.Mirzəyevin müəllifi olduğu karikaturanın 2005-ci ildə İsraildə keçirilən beynəlxalq karikatura müsabiqəsində YUNESKO-nun xüsusi mükafatına, S.Cəfərlinin 2008-ci ildə Kubada gümüş medala, 2009-cu ildə Braziliyada I yerə, 2011-ci ildə Koreyada bürünc medala, S.Soltanlının 2017-ci ildə İspaniyada II yerə, Türkiyədə bürünc medala layiq görülməsi Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin üzvlərinin beynəlxalq karikatura müsabiqələrində ilk uğurlarındandır [21; 22; 23; 2, s. 17] (şəkil 7).

Şəkil 7. Bayram Hacıyadə “Sözsüz”
(“Lenq Mu” beynəlxalq karikatura müsabiqəsi, Çin, 2005, Qızıl medal).

2009-cu ildə ABŞ-da keçirilmiş dünyanın ən mötəbər yarışmalarından biri olan “Devenport” beynəlxalq karikatura müsabiqəsində B.Hacıyadənin qızıl medala layiq görülmüş karikaturanın süjet xəttinə görə həyatın haqsızlıqlarından, insanların riyakarlığından, bəlkə də səfalətdən və ya xəyanətindən zara gəlmiş bir insan intihar etməyə qərar verir. Rəssam, boğazına kəndir keçirib özünü asmağa hazır olan insanın ayağının altında stul və ya hər hansı bir əşya əvəzinə onun sədaqətli dostunu – itini təsvir etmişdir. Rəsmdən aydın olur ki, dünyadan bezmiş bu insanı sözün hər mənasında həyata bağlayan yeganə varlıq – onun itidir. Ömrünün son anında, son nəfəsində, bəlkə də müəyyən tərəddüdlərinə son qoymaq məqsədi ilə öz yeganə dostunu yoxlamaq qərarına gələn insan, əlindəki sümüyü itə atır. Sədaqət və etibar simvolu olan itin, onu həyata bağlayan yeganə canlıının onu atıb, sümük arxası ilə qaçmayacağına ümid edən qəhrəman, bu dəfə də yanılır. Bir parça sümüyü görəndə it dərhal öz sahibini qoyub, yeməyin arxasınca qaçır və əlbəttə ki, bununla da kəndir çəkilir və əsərin qəhrəmanı ölür. Bəlkə də həyatda, müasir dövrimizdə tez-tez rastlaşdığımız, bəlkə də artıq alışdığımız xəyanət mövzusunə rəssam acı gülüş qatararaq, bu səhnəni tamaşaçıya çox fərqli bir vəziyyətdə və gözlənilməz formada təqdim etmişdir [8, s. 54; 15, s. 12] (şəkil 8).

Şəkil 8. Bayram Hacıyadə “Sədaqətli dost”
(“Devenport” beynəlxalq karikatura müsabiqəsi, ABŞ, 2009, Qızıl medal)

AKRB-nin sədri Bayram Hacıyadə müsahibələrinin birində bu haqda deyir: “Son illər Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin üzvləri beynəlxalq karikatura müsabiqələrində uğurlar qazanır, ölkəmizi bu mötəbər tədbirlərdə layiqincə təmsil edirlər. Onların əsərləri qızıl, gümüş, bürünc medallara layiq görülür, xüsusi mükafatlar və diplomlarla təltif olunurlar. Rəssamlarımızın əsərləri müsabiqələrin seçilmiş ən yaxşı karikaturalardan ibarət kataloqlarına daxil edilir ki, bu da əslində çox yüksək göstəricidir. Əgər ABŞ-da təşkil olunan nüfuzlu beynəlxalq karikatura müsabiqəsində I və II yerləri azərbaycanlı karikaturaçı tutursa, Kubada keçirilən karikatura festivalında I yer və müsabiqənin xüsusi mükafatını azərbaycanlı karikaturaçı qazanırsa, Çində keçirilən 80 ölkədən minlərlə rəssamın qatıldığı beynəlxalq karikatura müsabiqəsində gümüş və bürünc yerlərə bizim rəssamlar layiq görülürsə, əlbəttə ki, bu bizim uğurumuzdur. Bu, müasir Azərbaycan

karikaturaçıların uğurudur!” [18, s. 328]. Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin təşkilatçılığı, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqı və Beynəlxalq Karikatura Təşkilatları Federasiyasının dəstəyi ilə hər il ölkəmizdə “Molla Nəsrəddin” - Azərbaycan” beynəlxalq karikatura müsabiqəsi elan olunur və uğurla başa vurulur. Hər il uğurla keçirilən “Molla Nəsrəddin” – Azərbaycan” beynəlxalq müsabiqəsində 60-a yaxın ölkədən yüzlərlə rəssam, tanınmış karikatura ustaları iştirak edir. Respublikanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında baş verən mühüm hadisələrə, əlamətdar günlərə həsr olunmuş “Molla Nəsrəddin” - Azərbaycan” karikatura müsabiqəsi ilk gündən beynəlxalq status almışdır. Təsadüfi deyil ki, 2013-cü ildə elan olunmuş “Molla Nəsrəddin” - Azərbaycan” beynəlxalq karikatura müsabiqəsi “Separatizmə və işğala yox!” başlığı altında keçirilmişdir. Bu beynəlxalq müsabiqəyə qatılmış yüzlərlə rəssam torpaqlarımızın işğalı, xalqımızın üzləşdiyi ədalətsizlik və haqsızlığa öz “Yox!” səslərini ucaltmışlar.

Beynəlxalq Karikaturaçıları Təşkilatları Federasiyasının vitse-prezidenti xanım Marlen Pole bu haqda yazır: “Beynəlxalq Karikaturaçıları Təşkilatları Federasiyasının (FECO) idarə heyətinə demək olar ki, hər gün çoxlu sayda müsabiqələrin keçirilməsi haqqında məlumatlar daxil olur. Amma təəssüf hissi ilə deməliyəm ki, onların heç də hamısı ədalətli və şəffaf şəkildə keçirilmir. Bu müsabiqələrin əksəriyyətində təşkilatçıların şəxsi maraqları karikaturaçıların hüquqlarından üstün tutulur. Bu kimi xoşagəlməz halların qarşısını almaq məqsədi ilə FECO müəyyən qaydalar hazırlamış və bu qaydaları müxtəlif ölkələrdə fəaliyyət göstərən karikatura təşkilatlarına da təklif etmişdir.

Bu gün dünyada ciddi karikatura müsabiqələri sırasında Bayram Hacızadənin rəhbərliyi altında keçirilən “Molla Nəsrəddin” – Azərbaycan” Beynəlxalq Karikatura Müsabiqəsinin adını çox böyük sevinc hissi ilə - ən mötəbər, ciddi və əhəmiyyətli müsabiqələrdən biri kimi çəkərdim. Artıq neçənci ildir ki, Azərbaycanda Beynəlxalq Karikatura Müsabiqəsi elan edilir və müvəffəqiyyətlə keçirilir. Bu müsabiqənin şərtləri FECO-nun qaydaları ilə tam uyğun gəlir və bu səbəbdən də “Molla Nəsrəddin” - Azərbaycan” beynəlxalq karikatura müsabiqəsi bizim tərəfimizdən ən yüksək qiymətə - beş ulduza layiq görülmüşdür. Bu gün biz tam əminliklə deyə bilərik ki, müasir Azərbaycan karikaturası xalqlar və mədəniyyətlər arasında bir körpüyə çevrilmişdir. FECO-nun vitse-prezidenti kimi, mən, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinə göstərdiyi diqqəti və dəstəyi yüksək qiymətləndirirəm. Ümid edirəm və arzulayıram ki, xalqları bir-birinə yaxınlaşdıran və onlar arasında bir ünsiyyət vasitəsi olan karikatura sənətimizin daha da tanınması və təbliğ olunması naminə bu dəstək gələcəkdə də davam edəcəkdir” [14, s. 84].

“Molla Nəsrəddin” beynəlxalq karikatura müsabiqəsinin münisflər heyətinin üzvü, İranlı karikaturaçı rəssam Sevda Cənnəti Rad yazır: “Bir karikaturaçı, bu sənəti sevən, ona bağlı olan bir insan kimi, mən də, minlərlə həmkarımla birlikdə “Molla Nəsrəddin” – Azərbaycan” layihəsini alqışlayıram, bu layihədə iştirakımdan iftixar və qürur duyuram. Eyni kökdən – “Molla Nəsrəddin” satirik jurnalından qaynaqlanan Azərbaycan və İran karikatura məktəbini yaşadan, dünyada tanıdan bu fədakar insana, “Molla Nəsrəddin” layihəsinin rəhbəri, hörmətli ustadımız Bayram Hacızadəyə bütün İranlı bacı və qardaşlarımız adından dərin minnətdarlığımı bildirməyi özümə borc bilirəm” [14, s. 86].

“Molla Nəsrəddin” –Azərbaycan” beynəlxalq karikatura müsabiqəsi layihəsinin ideya müəllifi və rəhbəri, AKRB-nin sədri Bayram Hacızadənin təşkilatçılığı ilə dünyanın müxtəlif ölkələrində keçirilən çoxsaylı sərgilər, tədbirlər və konfranslar respublikamızın mədəni həyatında baş verən müsbət dəyişikliklərin dünya miqyasında təbliğini şərtləndirir desək, həqiqəti söyləmiş olarıq. Bu isə Azərbaycanın çox yaxın gələcəkdə beynəlxalq karikatura mərkəzinə çevrilmə ehtimalını artırır.

Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə “Azərbaycan Karikaturası” başlığı altında 2008-ci ildə, Türkiyənin İstanbul və Bursa şəhərlərində “Azərbaycan karikaturası dünən və bu gün”, Bakıda, Əzim Əzimzadə ev muzeyində “Əzimzadənin davamçıları”, 2009-cu ildə, İranın “Fədək” Mədəniyyət Kompleksinin qalereyasında “Dolanbac küçələr”, Türkiyədə, Əskişəhər karikatura evində “Azəri Sanatçısı”, 2010-cu ildə, Rusiyanın Yekaterinburq şəhərində “100-illik Azərbaycan karikaturası”, 2012-ci ildə, İsrailin Hayfa şəhərində “Silahdaşlarımız”, Macarıstanda, Azərbaycan Respublikası səfirliyinin binasında “100-illik Azərbaycan karikaturası”, Bakıda, Muzey Mərkəzinin sərgi salonunda “Hophopnamə”, V.Səmədova sərgi salonunda “Mətbuat və karikatura”, 2015-ci ildə, Yunanıstanın Livadi şəhəri, Mətbuat evində “Azərbaycan Karikaturası”, 2016-cı ildə, Ukraynanın Kiyev şəhərində Tapas Şevçenko adına milli muzeyində “Satirik qrafika”, Rusiyada, Yekaterinburq Bədii Sərgi salonunda “Dünya karikatura ustaları”, Belarusda, Yakub Kolas Dövlət Memorial muzeyində “Sözsüz”, 2017-ci ildə, İstanbul Karikatura evində “Azərbaycandan sevgilərlə”, İsraildə, “Tveriya” rəsm qalereyasında “Tolerantlıq”, Ukraynada, Poltava Muzey Mərkəzinin sərgi salonunda “Karlyukva”, İranda, Təbriz Karikatura muzeyində “Müasir Azərbaycan karikaturası”, İspaniyada, “Mezanina” incəsənət mərkəzində “Karikatura”, Rusiyada, Muzey-sərgi kompleksində “İroniyalı

qrafika”, 2018-ci ildə Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində “Karikatura” və digər sərgilər uğurla keçirilmişdir [8, s. 16; 6, s. 23]. “Azərbaycan incəsənəti” kitabında professor Z.Əliyev bu haqda yazır: AKRB-nin Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Beynəlxalq Karikaturaçılar Təşkilatları Federasiyasının dəstəyi ilə təşkil etdiyi beynəlxalq müsabiqələr və sərgilər həm də ölkəmizin mədəni məkanında baş verən müsbət dəyişikliklərin dünya miqyasında təbliğini sərgiləndirir desək, həqiqəti söyləmiş olarıq. 2005-ci ildən Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının rəyasət heyətinin üzvü, bu nüfuzlu yaradıcı təşkilatın nəzdindəki “Karikatura” bölməsinin sədri olan B.Hacızadə əvvəllər diqqətdən kənar qalmış və ənənəvi olaraq ümumi qrafika sənətinin tərkibində “əridilmiş”, lakin XX əsr təsviri sənətimizin dirçəlməsində və inkişafında böyük rol oynamış karikatura sənətinin əhəmiyyətini özünə qaytarmaq istiqamətində mühüm işlər görmüşdür. Bu illər ərzində Bakıda və onun hüdudlarından çox-çox uzaqlarda təşkil olunmuş sərgi və beynəlxalq müsabiqələrin uğurlu nəticələri də dediklərimizi təsdiqləyir” [8, s. 16].

Tanınmış sənətsünas alimin bu fikri dəqiq və obyektivdir. Doğrudan da müasir dövrdə yeni formalar qazanmış Azərbaycan satirik qrafikasının araşdırılması, faktiki materialların təhlili onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar İctimai Birliyi fəaliyyətə başladığı ilk günlərdən beynəlxalq karikatura təşkilatları ilə əlaqələri gücləndirməklə rəssamlarımızın xaricdə təşkil olunan karikatura müsabiqələrində və sərgilərində iştirakını təmin etmişdir ki, bu da nəticə etibarilə onların yaradıcılıq imkanlarının genişlənməsinə ciddi təsir göstərmiş, Azərbaycan karikaturasının dünya karikatura ailəsinə inteqrasiya prosesini sürətləndirmişdir.

YEKUN NƏTİCƏ

Yuxarıda qeyd olunanlara əsaslanaraq, tam əminliklə deyə bilərik ki, araşdırdığımız dövr Azərbaycan karikaturasının beynəlxalq aləmdə tanınması və təbliği, rəssamlarımızın beynəlxalq müsabiqələrdə, sərgilərdə fəal iştirakı və uğurlarının təmin olunmasında Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin ciddi və məqsədyönlü fəaliyyəti ilə yadda qalmışdır. Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin fəaliyyəti dövründə mütərəqqi dünya karikaturasının nailiyyətlərindən bəhrələnmə, milli ənənələrə əsaslanan klassik üslub xüsusiyyətlərinin işlənilməsi, problemə yanaşmada beynəlmiləçilik ruhu, beynəlxalq karikatura təşkilatları ilə yeni əlaqələrin yaradılması və yeniləşməsi tendensiyası ilə qarşılaşırıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi “Narkotiklərə yox!” beynəlxalq karikatura müsabiqəsinin kataloqu // Bakı: “CBS” nəşriyyatı, – 2012. – 216 s.
2. “Biz və karikatura” jurnalı // Bakı: “Çaşıoğlu” nəşriyyatı, – 2006. №1, – 24 s.
3. “Biz və karikatura” jurnalı // – Bakı: “Çaşıoğlu” nəşriyyatı, – 2006. №3, – 24 s.
4. “Biz və karikatura” sərgisinin kataloqu // – Bakı: – 2006.
5. “Bu bizlikdir” karikatura sərgisinin kataloqu // – Bakı: – 2007.
6. Əliyev, Z. Azərbaycan incəsənəti II-III cild / Z.Əliyev. – Bakı: “Letterpress” nəşriyyatı, – 2011. – 146 s.
7. Əliyev, Z. “Azərbaycan Karikaturaçı Rəssamlar Birliyinin 5 yaşı” / Z.Əliyev. – Bakı: “Mədəniyyət” qəzeti, – 2010. – 15 s.
8. Əliyev, Z. Azərbaycanın karikaturaçı rəssamları - Bayram Hacızadə / Z.Əliyev. – Bakı: “Azəri-Dizayn” nəşriyyatı, – 2018. – 80 s.
9. Əliyev, Z. “Əzim Əzimzadənin davamçıları” elmi məqaləsi // “Qobustan” sənət toplusu -Bakı: Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin nəşriyyatı, – 2010. №2, – 96 s.
10. “Əzimzadənin davamçıları” karikatura sərgisinin kataloqu // – Bakı: – 2008.
11. Hacızadə, B. 100 illik karikatura tariximiz / B.Hacızadə. – Bakı: “Səda” nəşriyyatı, – 2006. – 240 s.
12. Hacızadə, B. Dünya karikaturası / B.Hacızadə. – Bakı: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, – 2009. – 336 s.
13. Hacızadə, B. Müasir Azərbaycan Karikaturası / B.Hacızadə. – Bakı: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, – 2007. – 128 s.
14. Hacızadə, B. Rəssam və Karikatura / B.Hacızadə. – Bakı: “Azəri-Dizayn” nəşriyyatı, – 2010. – 280 s.
15. Məhərrəmli, Q. “Azərbaycanlı rəssamın ABŞ zəfəri”, “Zaman” qəzeti / Q.Məhərrəmli. – Bakı: “Zaman-Azər” mətbəəsi, – 2009. №1-2, – 16 s.
16. “Molla Nəsrəddin – 100” karikatura sərgisinin kataloqu // – Bakı: – 2007.
17. “Molla Nəsrəddin” və “mollanəsrəddinçilər” karikatura sərgisinin kataloqu // – Bakı: – 2006.

18. Mustafayeva, K. "Beynəlxalq dildə danışan "sözsüz" karikaturalar" elmi məqaləsi // – Bakı: AMEA "Filo­logiya və sənətsünaslıq" elmi məcmuəsi, – 2023. – 363 s.
19. "Müasir Azərbaycan karikaturası" sərgisinin kataloqu // – Bakı: – 2006.
20. "Feconews" magazine // – Holland: – 2005. №52, – 30 p.
21. <https://scaferli.wixsite.com/humortoons/seyranciferli>
22. <http://soltan-soltanli.com/about.htm>
23. <https://www.azercartoon.com/prizes.htm>

THE ROLE OF THE AZERBAIJAN CARTOONISTS UNION IN THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJANI CARICATURE ART

K.K. Mustafayeva

In article, the steps taken by the Union of Cartoonists of Azerbaijan in the direction of the develop­ment, recognition and promotion of the art of Azerbaijani caricature in the international world, as well as the international caricature competitions, exhibitions and festivals organized by this public union, are discussed. The successes of the artists participating in the international caricature competitions organized by the Public Union of Azerbaijan Caricaturists, as well as the achievements and awards of our artists in the international caricature competitions and festivals organized in different countries are shown in sequence, the develop­ment prospects of modern caricature and its commitment to national traditions are reflected in the drawings of our caricaturists-artists, the wealth of conventional and logical means of expression, metaphor, grotesque, satire and humor are approached in terms of modern requirements. In the article, the scientific methodical tools, albums and magazines published by the initiative and organization of the Union of Azerbaijan Caricatu­rists, the multifaceted creativity of the artists published in these publications, the caricatures they developed in different periods, and the satirical drawings on various topics are comparatively analyzed.

Keywords: *caricature, organization, artist, exhibition, magazine, trend, satire, humor, graphics.*

РОЛЬ СОЮЗА КАРИКАТУРИСТОВ АЗЕРБАЙДЖАНА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ИСКУССТВА КАРИКАТУРЫ

K.K. Мустафаева

В статье обсуждаются шаги, предпринимаемые Союзом карикатуристов Азербайджана в направлении развития, признания и продвижения искусства азербайджанской карикатуры в международном мире, а также международные конкурсы карикатуры, выставки и фестивали, организуемые этим общественным объединением. . Последовательно показаны успехи художников, участвующих в международных конкурсах карикатуры, организованных Общественным Союзом Карикатуристов Азербайджана, а также достижения и награды наших художников на международных конкурсах и фестивалях карикатуры, организованных в разных странах, перспективы развития современная карикатура и ее приверженность национальным традициям отражены в рисунках наших художников-карикатуристов, богатство условных и логических выразительных средств, метафора, гротеск, сатира и юмор рассматриваются с точки зрения современных требований. В статье представлены научно-методические пособия, альбомы и журналы, издаваемые по инициативе и организации Союза карикатуристов Азербайджана, опубликованное в этих изданиях многогранное творчество художников, разработанные ими в разные периоды карикатуры, сатирические рисунки на различные темы. темы сравнительно анализируются.

Ключевые слова: *карикатура, организация, художник, выставка, журнал, направление, сатира, юмор, графика.*